

Ieslodzījums

*Izvilks no Otrā vispārējā ziņojuma,
publicētā 1992. gadā*

44. Ievadam atgādināsim, ka Komitejai, apmeklējot ieslodzījuma vietas, ir jāizskata daudz dažādu jautājumu. Īpaša vērība, protams, tiek pievērsta sūdzībām par cietuma personāla cietsirdīgu apiešanos ar personām, kurām atņemta brīvība. Tomēr Komitejas kompetences lokā ir visi cietumā turēšanas apstākļu aspekti. Ļaunprātīgai attieksmei var būt ļoti daudz un dažādu izpausmju, no kurām ne visas ir tīša ļaunprātība, bet gan organizatorisku kļūdu vai resursu trūkuma rezultāts. Tāpēc Komiteja vērš uzmanību uz kopējo dzīves kvalitāti attiecīgajā iestādē. Savukārt dzīves kvalitāte lielā mērā ir atkarīga no ieslodzītajām personām piedāvātajām aktivitātēm un no vispārējām attiecībām starp ieslodzītajiem un cietuma personālu.

45. Komiteja uzmanīgi izpēta gaisotni, kas izveidojusies iestādes iekšienē. Ja cietumā tiek veicinātas konstruktīvas, nevis konfrontējošas attiecības starp personālu un ieslodzītajiem, tas spēj mazināt jebkura cietuma videi piemītošo spriedzi, kā arī būtiski samazināt vardarbīgu incidentu un ar tiem saistītās ļaunprātīgās apiešanās iespēju. Citiem vārdiem - Komiteja vēlētos, lai kontroles un brīvības ierobežošanas pasākumi ietu roku rokā ar savstarpēju komunikāciju un rūpēm. Šāda pieeja ne tikai neapdraud iestādes drošības sistēmu, bet gan drīzāk palīdz to nostiprināt.

46. Pārapsūdzotība arī ir problēma, kura tieši saistīta ar Komitejas sava mandātu. Ja ieslodzīto skaits būs lielāks, nekā paredzēts attiecīgajā cietumā, tas negatīvi ietekmēs visas attiecīgās iestādes dienestus un aktivitātes; vispārējā dzīves kvalitāte iestādē pazemināsies un, iespējams, pat ļoti būtiski. Vēl jo vairāk, - pārpildīts cietums vai tā atsevišķa daļa jau ir necilvēcisks vai pazemojošs faktors no cilvēka fiziskās eksistences viedokļa.

47. Pārdomāta aktivitāšu programma (darbs, izglītība, sports utt.) ir tas, kas nodrošina ieslodzītajiem normālus sadzīves apstākļus. Tas attiecas uz visām iestādēm, kur tiek turētas personas, kam atņemta brīvība – gan notiesātās, gan tās, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā. Komiteja ir novērojusi, ka daudzos izmeklēšanas cietumos apcietināto personu iespējas nodarboties ar kādām aktivitātēm ir ļoti ierobežotas. Tādās iestādēs, kur ieslodzītie ilgi neuzturas, aktivitāšu organizēšana ieslodzītām personām ir visai sarežģīta lieta. Skaidrs, ka šādās iestādēs nevar būt runas par individualizētām programmām, kuras veido personām, kas ieslodzījumā izcieš tiesas piespriesto sodu.

Tomēr nedrīkstētu pieļaut, ka ieslodzītās personas nedēļas vai pat mēnešus pavada bezdarbībā, sēžot ieslēgtas savās kamerās - pat tad, kad tām tiek nodrošināti relatīvi labi materiālie apstākļi. Komiteja uzskata, ka jātiecas uz to, lai personas, kas tiek turētas izmeklēšanas cietumos, varētu pavadīt ievērojamu dienas daļu (8 stundas un vairāk) ārpus savas kameras sienām, veltot laiku mērķtiecīgām un daudzveidīgām aktivitātēm. Un, protams, vēl konstruktīvāks režīms ir jānodrošina tādās ieslodzījuma vietās, kur izcieš sodu notiesātās personas.

48. Īpaši jāizdala jautājums par ieslodzīto atrašanos svaigā gaisā. Prasība, ka ieslodzītajām personām jādod iespēja katru dienu vismaz vienu stundu pastaigāties svaigā gaisā, ir vispāratzīta kā tiesību pamatgarantija (vēlams, lai šī prasība būtu plašākas darba programmas sastāvdaļa). Komiteja vēlreiz atgādina, ka visām ieslodzītajām personām bez izņēmuma (ieskaitot tās, kuras izcieš sodu disciplinārizolatoros) ir jāļauj katru dienu kādu laiku aktīvi pavadīt svaigā gaisā. Pats par sevi saprotams, ka laukumiem, kas paredzēti nodarbībām svaigā gaisā, ir jābūt pietiekoši plašiem un, ja iespējams, tajos jāparedz nojumes sliktiem laika apstākļiem.

49. Cilvēcisku apstākļu nodrošināšanai ir vajadzīgas ērti pieejamas tualetes, kurās tiek ievēroti attiecīgie higiēnas standarti.

Šajā sakarā Komiteju neapmierina dažās valstīs izveidojusies prakse, kad ieslodzītās personas kārto dabiskās vajadzības spaiņos, kas atrodas kamerās un noteiktā laikā tiek iznesti. Tualetei ir jāatrodas vai nu atsevišķā nodalījumā kamerā (vēlams sanitārajā mezglā), vai arī jārada iespēja ieslodzītajām personām vajadzības gadījumā bez kavēšanās apmeklēt tualeti jebkurā laikā (arī naktī).

Ieslodzītajām personām ir arī jānodrošina iespēja mazgāties dušā vai mazgāšanās telpā. Būtu vēlams, lai katrā kamerā būtu ūdens krāns.

50. Komiteja vēlas piebilst, ka īpašu satraukumu izsauc Komitejas novērotais apstākļu kopums, kad vienā un tai pašā iestādē gan kameras ir pārpildītas, gan ieslodzītie nav pietiekami nodarbināti, turklāt nav normāli pieejamas tualetes un mazgāšanās iespējas. Šādu apstākļu summārais efekts varētu būt ļoti nelabvēlīgs ieslodzītajām personām.

51. Ieslodzītajiem ir ļoti svarīgi uzturēt pietiekami labus sakarus ar ārpusauli. Pirmkārt, ieslodzītajai personai ir jānodrošina iespēja uzturēt saikni ar ģimeni un tuviem draugiem. Pēc iespējas jāveicina sakari ar ārpusauli – tas ir pamatprincips. Jebkuri šādu kontaktu ierobežojumi ir attaisnojami vienīgi ar pilnīgi nepieciešamiem drošības apsvērumiem vai arī ar materiālu resursu trūkumu.

Šajā sakarībā Komiteja vēlreiz uzsver nepieciešamību pēc elastīgas pieejas, regulējot apmeklējumus un telefona zvanus, ja runa ir par ieslodzītajiem, kuru ģimenes dzīvo tālu no ieslodzījuma vietas (kas izslēdz regulārus tuvinieku apmeklējumus). Šādiem ieslodzītajiem būtu jāļauj summēt apmeklējumu laikus un/vai jāpiedāvā to izmantot telefona zvaniem ar ģimeni.

52. Komiteja ir paturējusi redzeslokā arī problēmas, ar kurām varētu saskarties atsevišķas ieslodzīto personu kategorijas, piemēram, sievietes, nepilngadīgie un ārzemnieki.

53. Cietuma personāls dažkārt ir spiests izmantot spēku, lai savaldītu vardarbīgus ieslodzītos, un ārkārtas gadījumos pat izmantot speciālos līdzekļus. Šādas situācijas ir saistītas ar lielu risku, jo pastāv ļaunprātīgas apiešanās risks ar ieslodzītajiem, tāpēc rodas nepieciešamība pēc īpašiem aizsargpasākumiem.

Ieslodzītajai personai, pret kuru ir izmantotas jebkādas fiziskas ietekmēšanas metodes, ir jānodrošina tiesības uz tūlītēju medicīnisko apskati un nepieciešamības gadījumā arī uz ārsta palīdzību. Pārbaude jāveic ārpus cietuma darbinieku dzirdamības un, vēlams, arī redzamības zonas, bet apskates rezultāti (ieskaitot jebkurus ieslodzītās personas apgalvojumus, kas attiecas uz šo lietu, un ārsta slēdzienus) ir oficiāli jāreģistrē un jāļauj ieslodzītajai personai ar tiem iepazīties. Tajos retajos gadījumos, kad patiešām ir nepieciešams piemērot speciālos līdzekļus, jānodrošina nepārtraukta un pienācīga ieslodzītās personas uzraudzība. Turklāt šie līdzekļi ir jānoņem, tiklīdz tas ir iespējams; nekādā gadījumā nedrīkst izmantot vai pagarināt to izmantošanu sodīšanas nolūkos. Visbeidzot - ir jāreģistrē visi gadījumi, kad pret ieslodzītajām personām ir lietots spēks.

54. Efektīva sūdzību izskatīšana un pārbaudes vizītes ir svarīga garantija pret ļaunprātīgu izturēšanos, kas vērsta pret ieslodzītām personām. Ieslodzītajiem ir jābūt iespējai iesniegt sūdzības gan cietuma sistēmas ietvaros, gan arī ārpus tās, ieskaitot iespēju konfidenciāli sazināties ar kompetentām iestādēm. Komiteja uzskata, ka īpaši efektīvs mehānisms ir neatkarīgas institūcijas regulāras vizītes katrā cietumā (piemēram, apmeklētāju padome vai iestādi uzraugošais tiesnesis), kuri ir pilnvaroti izskatīt ieslodzīto personu sūdzības (un, ja nepieciešams, veikt attiecīgus pasākumus) un pārbaudīt brīvības atņemšanas iestādi. Tādas organizācijas, starp citu, palīdz novērst domstarpības, kas rodas starp cietuma administrāciju un konkrēto ieslodzīto personu vai arī ieslodzītajiem vispār.

55. Ieslodzīto personu un arī cietuma personāla interesēs ir oficiāli jānosaka un praksē jārealizē precīzi formulēta disciplināru procedūru sistēma; jebkura nenoteiktība šajā sfērā ir saistīta ar neoficiālu (un nekontrolējamu) sistēmu parādīšanās iespēju. Disciplinārsodu piemērošanas kārtībā ir jāparedz ieslodzīto tiesības izklāstīt savu viedokli par pārkāpumu, kurā viņi tiek apsūdzēti, un tiesības pārsūdzēt jebkuru piemēroto sodu augstākstāvošā instancē

Līdztekus oficiālai disciplinārsodu uzlikšanas kārtībai nereti eksistē arī citi noteikumi, saskaņā ar kuriem ieslodzīto personu, pretēji tās gribai, ir iespējams nošķirt no citiem ieslodzītajiem, ja ir apsvērumi, kas saistīti ar disciplīnu/drošību (piemēram, lai uzturētu “labu kārtību” iestādes iekšienē). Arī šajā gadījumā ir nepieciešamas efektīvas garantijas personas tiesību ievērošanai. Ieslodzītā persona ir jāinformē par viņai piemērotā līdzekļa izmantošanas iemesliem, un, ja vien drošības apsvērumu dēļ nav nepieciešams rīkoties citādi¹, personai ir jānodod iespēja izteikt savu viedokli attiecīgajā jautājumā un apstrīdēt sodu kompetentās iestādēs.

56. Komiteja vērs īpašu uzmanību uz gadījumiem, kad ieslodzītie, vienalga kāda iemesla dēļ (disciplināri apsvērumi; „bīstams” pārējiem vai arī „problemātiska” uzvedība; kriminālizmeklēšanas intereses; pēc personas lūguma) tiek turēti apstākļos, kas ir tuvi ieslodzījumam vieninieka kamerā.

Samērīguma princips prasa, lai lietas apstākļi attaisnotu vieninieka režīma piemērošanu, kas var ārkārtīgi negatīvi ietekmēt konkrēto personu. Dažos konkrētos apstākļos ieslodzījums vieninieka kamerā var līdzināties cietsirdīgai un pazemojošai attieksmei, taču jebkurā gadījumā visām vienieslodzījuma formām ir jābūt pēc iespējas īsākām.

Pat tādā gadījumā, kad vieninieka režīms tiek piemērots pēc paša ieslodzītā lūguma, ir jābūt garantijai, ka ikreiz, kad ieslodzītā persona vai cietuma darbinieks ieslodzītās personas vārdā pieprasa ārstu, tas jāizsauc bez kavēšanās, lai veiktu ieslodzītās personas medicīnisko apskati. Apskates rezultāti, ieskaitot atzinumu par ieslodzītās personas fiziskās un garīgās veselības stāvokli, ir fiksējami rakstiskā slēdzienā, un, ja nepieciešams, jāizdara ieraksti par personas turpmākās izolācijas varbūtējām sekām; rakstiskais slēdziens nododams kompetentām institūcijām.

57. Nedisciplinētu ieslodzīto pārvešana uz citām ieslodzījuma iestādēm ir vēl viens jautājums, par kuru interesējas Komiteja. Ir ieslodzītās personas, kuras ir ļoti grūti kontrolēt, un dažreiz ir lietderīgi tās pārvietot uz citu iestādi. Tomēr nepārtraukta ieslodzīto personu pārvietošana no vienas iestādes uz otru var kaitīgi ietekmēt personas psiholoģisko un fizisko veselību. Turklāt ieslodzītajai personai tādā gadījumā būs grūti uzturēt pastāvīgus kontaktus ar savu ģimeni un advokātu. Kopumā vairākkārtējās pārvietošanas no vienas iestādes uz otru, pastāvot noteiktiem apstākļiem, varētu tikt pielīdzinātas nehumānai un pazemojošai attieksmei.

---

¹ Vēlāk šis prasības formulējums tika izmainīts šādi: ieslodzījumā turētā persona ir rakstiski jāinformē par attiecīgā soda līdzekļa, kas vērsts pret viņu, iemesliem (ir skaidrs, ka šie iemesli varētu neietvert detaļas, kuru neizpaušanu ieslodzītajam var attaisnot ar drošības apsvērumiem).